

ถอดบทเรียนการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบท ผ่านมุมมองชุมชนท้องถิ่น*

Received: 6 July 2023

Revised: 9 August 2023

Accepted: 9 August 2023

จริยา สุพรรณ**

รภัส ศิลป์ศรีกุล***

พิมณฑน์พัทธ์ รอดทุภัย****

สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน*****

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทและเพื่อนำไปสู่การถอดบทเรียนการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับรางวัลผ่านมุมมองท้องถิ่น พื้นที่วิจัยครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทซึ่งได้รับรางวัล 5 แห่ง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงแห่งละ 5 คน รวม 25 คน เครื่องมือวิจัยคือแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกในรูปแบบของการสัมภาษณ์รายบุคคลและการสัมภาษณ์กลุ่ม ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของชุมชนเกิดจากการขับเคลื่อนทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและพลังความร่วมมือจากชุมชนประกอบด้วย 5 แนวคิดหลัก คือ 1) สืบทอद्यภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรม 2) สร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน 3) อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) สร้างความภาคภูมิใจในวิถีชุมชน 5) พัฒนาศักยภาพและทักษะความรู้ของคนในชุมชน จากการสังเคราะห์และถอดองค์ความรู้ที่เรียนความสำเร็จการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับรางวัลในมุมมองของชุมชนท้องถิ่นพบใน 6 ประเด็น

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

ถอดบทเรียนการพัฒนา;
ท่องเที่ยววิถีชนบท;
มุมมองชุมชนท้องถิ่น

* บทความวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2565 และได้รับหนังสือรับรองการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย COE No. COE65/154 จากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ วันที่ 29 ธันวาคม 2565

** นักวิจัยชำนาญการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: jariya.su@ku.th

*** อาจารย์ประจำภาควิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: rabhas.s@ku.th (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

**** อาจารย์ประจำภาควิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: pimonthat@ku.th

***** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: s_prasongthan@hotmail.com

สำคัญ คือ 1) บทบาทของผู้นำชุมชนซึ่งมีคุณลักษณะ คือ เข้าใจปัญหาและความต้องการของชุมชน มีความสามารถในการจัดการ มีคุณธรรม มีทักษะในการประสานต่อรอง มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจมั่นคง และมีมนุษยสัมพันธ์ดี 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำและร่วมแก้ไขปัญหา 3) อัตลักษณ์เด่นของพื้นที่ในการนำมาพัฒนากิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยว 4) การกำหนดกฎกติกาและมาตรฐานการท่องเที่ยว 5) ความอดทนต่ออุปสรรคของชุมชนและการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ 6) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง

Lessons Learned in Rural Tourism Development from the Perspectives of Local Communities *

Received: 6 July 2023

Revised: 9 August 2023

Accepted: 15 August 2023

Jariya Supun **

Rabhas Silpsrikul ***

Pimonpat Rodtook ****

Supaporn Prasongthan *****

This research paper is a qualitative research work with the objective to investigate the shared concepts of rural tourism development and lessons learned through the perspectives of the locals in the awarded rural tourism destinations. The purposive sampling method was employed to select five key informants from each of the five awarded rural tourism destinations, totaling 25 key informants. A series of field semi-structured interviews including in-depth interview and group interview were conducted to collect the data with interview guidelines validated by experts in the areas of rural tourism and development. The data gathered were subsequently analyzed using the content analysis technique. The results reveal that rural tourism development is based on a mechanism driven by both government agencies and local cooperations underpinned by five principles: (1) to inherit the local wisdoms and cultures; (2) to generate a source of additional income for the community; (3) to conserve the environment and natural resources; (4) to encourage a sense of pride in the community ways of life; and (5) to increase the potentials, skills and

Research Article

Abstract

Keywords

lessons learned
development;
rural tourism;
perspectives of local
communities

* This research was funded by Faculty of Humanities, Kasetsart University, Budget for the year 2022, and received a Certificate of Approval COE No. COE65/154 from the Kasetsart University Research Ethics Committee on 29 December 2022

** Researcher, Professional Level, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: jariya.su@ku.th

*** Lecturer, Department of Tourism and Hospitality Industry, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: rabhas.s@ku.th (corresponding author)

**** Lecturer, Department of Tourism and Hospitality Industry, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: pimonpat.r@ku.th

***** Associate Professor, Department of Tourism and Hospitality Industry, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: s_prasongthan@hotmail.com

knowledge of the locals. The results from analyzing and synthesizing lessons learned from those awarded rural tourism destinations underline six important factors for the success of rural tourism development: (1) the roles of community leaders in comprehending the problems and the needs of local community, in organizing, coordinating, negotiating, holding moral values, building relationships, and being in a position of well-respected socio-economic background; (2) the local community in collectively brainstorming, cooperating and problem solving; (3) the uniqueness of local identity for the development into tourist activities, routes and attractions; (4) the establishment of regulations, rules and standards regarding rural tourism; (5) the community's perseverance in overcoming obstacles and continuous improvement; and (6) the ongoing supports from government and private sectors.

1. บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยมีความสำคัญและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งในมิติของจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว ส่งผลให้ประเทศไทยถูกจัดอันดับโดย UNWTO ในปี 2020 เป็นอันดับ 4 ของโลก มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาจำนวน 39.8 ล้านคน สร้างรายได้ให้กับประเทศ 60,521 ล้านดอลลาร์สหรัฐ นอกจากนี้ผลการจัดอันดับ Travel and Tourism Competitiveness Index ในปี 2019 โดย World Economic Forum ได้จัดให้ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 31 จาก 140 ประเทศทั่วโลก สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจจากธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563, น. 1) นอกจากนี้ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยยังก่อให้เกิดการจ้างงานจำนวน 4,318,297 คน หรือคิดเป็น 11.53% ของการจ้างงานทั้งหมดของประเทศ โดยองค์ประกอบหนึ่งของผลิตภัณฑ์มวลรวมด้านการท่องเที่ยวนี้มีค่าตอบแทนแรงงาน (Wages and salary) คิดเป็นมูลค่า 492,949 ล้านบาท ซึ่งค่าตอบแทนแรงงานในส่วนนี้ส่วนหนึ่งเป็นค่าจ้างที่จ่ายให้กับแรงงานที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ สะท้อนให้เห็นว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนอกจากเป็นสาขาเศรษฐกิจที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยแล้ว ยังเป็นอีกกลไกหนึ่งที่จะเป็นเครื่องมือในการสร้างและกระจายรายได้ไปสู่ระดับท้องถิ่นและชุมชนได้ (สำนักงานประมาณของรัฐบาล, 2564, น. 1)

จากความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในบทบาทการสร้างและกระจายรายได้ไปสู่ระดับท้องถิ่น ทำให้หน่วยงานภาครัฐมุ่งพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่องดังจะเห็นได้จากแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ พ.ศ. 2561-2565 มีเป้าหมายสำคัญเพื่อ 1) เสริมสร้างคุณภาพทักษะและความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนให้มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบพึ่งพาตนเองบนฐานความพอเพียงและความรู้ 2) เพิ่มคุณค่าและมูลค่าของต้นทุนทรัพยากรชุมชนสู่การเป็นสินค้าและบริการบนฐานอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชุมชน 3) พัฒนาการบริหารจัดการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลความสุขของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว 4) พัฒนากลไกการขับเคลื่อนระบบการบริหารจัดการและการทำงานเชื่อมโยงเครือข่ายประชารัฐที่มีเอกภาพ มั่นคง และยั่งยืน และ 5) พัฒนาดัชนีชี้วัดความสุขระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561) และสอดคล้องกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2561-2580) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวในสาขาที่มีศักยภาพ แต่ยังคงรักษาจุดเด่นของประเทศด้านชนบทธรรมนิยม ประเพณีวัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นไทย ตลอดจนการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2564, น. 33)

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างร่วมมือและผลักดันให้เกิดการพัฒนาชุมชนโดยการนำการท่องเที่ยววิถีชนบทซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน อีกทั้งรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชนบทมีได้อย่างหลากหลาย เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวฟาร์ม การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ศศิชา หอดมลทิน (2562, น. 1) ได้วิเคราะห์ทิศทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยพบว่า จากรายงานการสำรวจแนวโน้มการท่องเที่ยวในประเทศ พ.ศ. 2562 โดยบริษัทที่เปิดให้จองที่พักแบบออนไลน์ Airbnb ร้อยละ 84 ต้องการท่องเที่ยวแบบใช้ชีวิตเหมือนคนท้องถิ่น และจากข้อมูลผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวแบบออนไลน์ Expedia ที่ทำการเจาะลึกข้อมูลการท่องเที่ยวใน พ.ศ. 2561 พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเลือกจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวเป็นแหล่ง

ชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ในเมืองรองและมีอัตราการท่องเที่ยวลักษณะนี้เพิ่มสูงขึ้นกว่าร้อยละ 50 เมื่อเทียบกับ พ.ศ. 2560 นอกจากนี้ บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด (2565, น. 3-89) ได้สำรวจความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยว พ.ศ. 2564 เทียบกับผลการสำรวจ พ.ศ. 2563 ของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์วิถีชุมชนคิดเป็นสัดส่วนถึง 82.61% สะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบันการท่องเที่ยวตามรอยวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนต่างๆ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ในด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวชาวไทยเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ภณสิทธิ์ อ้นยะ (2563, น. 47) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยววิถีชนบทที่มีจุดมุ่งหมายในการปกป้องหรืออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนั้นๆ ตลอดจนเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน เช่นเดียวกับเกสสิณี ตรีพงศ์พันธุ์ (2564, น. 16) กล่าวถึงการท่องเที่ยววิถีชนบทว่าเป็นการเรียนรู้และศึกษาวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน รวมถึงองค์ความรู้ท้องถิ่น นอกจากนี้การท่องเที่ยววิถีชนบทยังสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนท้องถิ่นได้อีกด้วย

จากความสำคัญของการท่องเที่ยววิถีชนบทส่งผลให้ในปัจจุบันการจัดการท่องเที่ยวมิได้มีแต่กลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่นที่ทำได้โดยโดดเดี่ยวเท่านั้น หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนยังเข้ามามีบทบาทสนับสนุนในหลายรูปแบบ ทั้งด้านการฝึกอบรม การจัดการต่างๆ หรือการนำกลุ่มชาวบ้านไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ (ศรัณย์ บุญประเสริฐ, 2560, น. 9) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้มีการออกมาตรการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชนบทและได้จัดโครงการในการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนอย่างต่อเนื่องใน พ.ศ. 2563 ได้มีการประกวดสุดยอดหมู่บ้านท่องเที่ยวชนบท ประจำปี พ.ศ. 2563 (Thailand Rural Tourism Award 2020) และได้จัดสรรหมู่บ้านท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์และวิถีชีวิตที่โดดเด่นของชนบทไทยที่ดึงดูดใจให้ไปเยี่ยมชม โดยมีหมู่บ้านทั่วประเทศไทยได้รับการคัดเลือกจำนวน 15 หมู่บ้าน และจำแนกรางวัลออกเป็นรางวัลสุดยอดหมู่บ้านท่องเที่ยวชนบท รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวโฮมสเตย์ยอดเยี่ยม รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยอดเยี่ยม รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรยอดเยี่ยม รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบยอดเยี่ยม และรางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวสำหรับจัดกิจกรรมทีมบิวดิง/เอาท์ดิง กลุ่มตลาดองค์กรยอดเยี่ยม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563ข) เหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ถอดบทเรียนการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทผ่านมุมมองชุมชนท้องถิ่น” เพื่อศึกษาแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบท เพื่อนำไปสู่การถอดบทเรียนความสำเร็จการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับรางวัลผ่านมุมมองชุมชนท้องถิ่น ผลการศึกษาจะนำไปใช้เป็นแนวทางส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทที่ได้รับรางวัลผ่านมุมมองชุมชนท้องถิ่น
2. เพื่อถอดบทเรียนความสำเร็จการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับรางวัลผ่านมุมมองท้องถิ่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มุ่งเน้นเก็บข้อมูลภาคสนาม (fieldwork) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) ในรูปแบบของการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (individual interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (group Interview) มีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1) กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทเพื่อนำไปสู่การถอดบทเรียนความสำเร็จการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทในประเด็นต่างๆ ดังนี้ บทบาทของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อัตลักษณ์เด่นของพื้นที่ การกำหนดกฎกติกาและมาตรฐานการท่องเที่ยว ความอดทนต่ออุปสรรคของชุมชนและการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ และการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง

2) กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย ครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทที่ได้รับรางวัลสุดยอดหมู่บ้านท่องเที่ยววิถีชนบท ประจำปี พ.ศ. 2563 โดยมีหมู่บ้านทั่วประเทศที่ได้รับการคัดเลือกจำนวน 15 หมู่บ้าน จำแนกรางวัลออกเป็นรางวัลสุดยอดหมู่บ้านท่องเที่ยวชนบท 1 รางวัล รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวโฮมสเตย์ยอดเยี่ยม 3 รางวัล รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยอดเยี่ยม 3 รางวัล รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรยอดเยี่ยม 3 รางวัล รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบยอดเยี่ยม 3 รางวัล และรางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวสำหรับจัดกิจกรรมทีมบิวดิง/เอาท์ดิง กลุ่มตลาดองค์กรยอดเยี่ยม 3 รางวัล จากนั้นคัดเลือกพื้นที่ศึกษาจำนวน 5 แห่ง โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้ คือ 1) คัดเลือกจากประเภทรางวัลในแต่ละสาขาโดยกำหนดเป็นสาขาละ 1 พื้นที่ 2) คัดเลือกจาก 1 จังหวัดใน 1 ภูมิภาค จากการแบ่งจังหวัดท่องเที่ยวเป็น 5 ภูมิภาค (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563ก) ได้แก่ 1) โฮมสเตย์บ้านท่าขนทอง จังหวัดเชียงราย รางวัลสุดยอดหมู่บ้านท่องเที่ยวชนบทและรางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวโฮมสเตย์ยอดเยี่ยม 2) ชุมชนตลาดโรงพักเก่าสรรพยา จังหวัดชัยนาท รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบยอดเยี่ยม 3) ชุมชนท่องเที่ยวบ้านหนองसान จังหวัดสกลนคร รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรยอดเยี่ยม 4) ชุมชนตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวสำหรับจัดกิจกรรมทีมบิวดิง/เอาท์ดิง กลุ่มตลาดองค์กรยอดเยี่ยม และ 5) กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหาดส้มแป้น จังหวัดระนอง รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยอดเยี่ยม

3) กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้อาวุโสท้องถิ่น กลุ่มหรือองค์กรชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีบทบาทและมีความประสงค์ที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของชุมชนแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทที่ได้รับรางวัลแห่งละ 5 คน รวม 25 คน

4) จัดทำเครื่องมือวิจัย โดยศึกษาทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววิถีชนบท นำมาออกแบบเครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกในรูปแบบการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและการสัมภาษณ์กลุ่ม มีลักษณะประเด็นคำถามปลายเปิด 3 ประเด็น คือ 1) ข้อมูลทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบท 2) ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบท และ 3) กลไกและแนวทางในการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบท โดยได้นำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวและด้านการพัฒนา จำนวน 3 คน พิจารณา ตรวจสอบ และให้ความเห็นว่ามีเหมาะสมและเห็นชอบให้นำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

5) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ โดยมุ่งเน้นถึงความถูกต้องของข้อมูลมากที่สุด แบ่งเป็น 5.1) ข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมข้อมูลจากแหล่งสืบค้นที่บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและพัฒนาชุมชน ข้อมูลสารสนเทศจากเว็บไซต์ต่างๆ เอกสาร สิ่งพิมพ์เผยแพร่ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของชุมชน เป็นต้น 5.2) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนาม (fieldwork) ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2565 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) ในรูปแบบของการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (individual interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview)

6) การวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) ใช้วิธีการนำข้อมูลมาจัดกลุ่มประกอบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

4. แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยววิถีชนบท (Rural Tourism) หมายถึงการท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนและโดดเด่นเพื่อความเพลิดเพลิน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2549, น. 14) ส่วนภณสิทธิ์ อ้นยะ (2563, น. 47) กล่าวว่าในทางสากลแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจมีชื่อเรียกต่างๆ กันไป และมีรูปแบบที่คล้ายกัน เช่น ในลาตินอเมริกาใช้คำว่า “การท่องเที่ยววิถีในชนบท (Rural Tourism)” หรือในเอเชียใต้นิยมใช้คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco Tourism)” เท็ดชาย ช่วยบำรุง (Choibamroong, 2011, p. 175) กล่าวถึงการเกิดขึ้นของการท่องเที่ยววิถีชนบทในประเทศไทยว่าเกิดขึ้นจากการนำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวที่พักสัมผัสวิถีชีวิตชนบท (home stay) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวหนึ่งที่สำคัญ ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชนบทจึงมีได้หลากหลาย เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัยแบบเบา (Soft adventure tourism) และอื่นๆ เป็นต้น ภณสิทธิ์ อ้นยะ (2563, น. 47) กล่าวว่าไม่ว่าจะใช้คำไหนในการเรียกชื่อการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ก็ตาม สุดท้ายแล้วล้วนมีเป้าหมายในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นต่างๆ โดยคำนึงถึงความเป็นอยู่ของชาวบ้านและอนุรักษ์วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนั้นๆ ขณะที่สุนิษา กลิ่นขจร (2561, น. 35) กล่าวถึงองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยววิถีถิ่นว่ามีอยู่ 4 ด้าน คือ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ตลอดจนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น 2) ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และมีทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา 3) ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ และ 4) ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ โครงการ ขบวนการ หรือกระบวนการในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของความสัมพันธ์แนวราบระหว่างคนในชุมชน โดยการพัฒนาจิตสาธารณะ ศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมสนับสนุน ให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเองโดยการกระทำร่วมกันของคนในชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2559, น. 22) โดยมีแนวคิดพื้นฐานอยู่ที่การสรรหากระบวนการ แนวทาง รูปแบบของกิจกรรมหรือโครงการที่หนุนเสริมการพัฒนาให้ประชาชนเกิดความคิดและแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน ตำบล เกิดการพัฒนาชุมชนจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์ เกิดการพัฒนาแบบบูรณาการส่งผลให้เกิดความสมดุลในการพัฒนา (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, น. 126-129) อีกทั้งโกวิทย์ พวงงาม (2562, น. 225-226) นำเสนอ 4 ขั้นตอนของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งคือ 1) การเตรียมคนในชุมชนให้เป็นผู้มีจิตสำนึก มีความรู้ความเข้าใจในการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรมและการบริหารจัดการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ การพัฒนาวิสัยทัศน์ การถ่ายทอดความรู้ โดยเน้นที่ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นแกนนำชุมชนเป็นสำคัญ 2) การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชน และการพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรม 3) การดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชนในกรณีที่เป็นปัญหาและกรณีที่มีความสนใจร่วมกันของประชาชนในชุมชน ทำให้มีการรวมพลัง มีการจัดกิจกรรมร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์ในแนวราบ 4) การเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งผ่านกระบวนการร่วมมือของชุมชนโดยผ่านกิจกรรมหลัก

การถอดบทเรียนเป็นการจัดการความรู้อย่างหนึ่งที่ยุทธศาสตร์ความรู้จากการทำงานเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการและแก้ไขปัญหาที่สลับซับซ้อนในอนาคต โดยจะเน้นการสร้างการเรียนรู้ในกลุ่มเพื่อสกัดความรู้ในตัวบุคคลและองค์ความรู้ท้องถิ่นออกมาเป็นบทเรียนที่สามารถนำไปสังเคราะห์เป็นชุดความรู้ คู่มือสื่อสารการเรียนรู้รูปแบบต่างๆ (ประภาพรรณ อุ่นอบ, 2552, น. 42) การถอดบทเรียนนั้นเป็นการทบทวน สรุปประสบการณ์ที่ผ่านมานั้นแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผลบวกหรือผลลบ ด้วยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประมวลผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในมิติต่างๆ จากทฤษฎี มุมมองอันหลากหลาย เพื่อให้ได้ “บทเรียน” จากประสบการณ์จริง (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2549, น. 122) ทั้งนี้สิ่งที่จะต้องพิจารณาในการถอดบทเรียนคือ 1) การทำงานที่ผ่านมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง 2) หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงการทำงานนั้นอาจไม่มีบทเรียน 3) ความไม่เปลี่ยนแปลงอาจมีบทเรียนในทางลบก็ได้ 4) หากมีการเปลี่ยนแปลงต้องพิจารณาว่าอะไรสำคัญที่สุดและทำไมจึงสำคัญ การถอดบทเรียนจึงต้องทบทวนให้ครบทั้ง 3 ระดับคือ บทเรียนระดับบุคคล บทเรียนระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และบทเรียนระดับกลุ่ม (ปรีชัช ดาวอุดม และเจษฎา เนตะวงศ์, 2562, น. 27)

สำหรับงานวิจัยนี้ นำแนวคิดการทอเกี่ยววิถีชนบท แนวคิดการพัฒนาชุมชน และแนวคิดวิธีการถอดบทเรียนความรู้ มาเป็นเครื่องมือในการสังเคราะห์และถอดความรู้แนวทางการพัฒนาการทอเกี่ยววิถีชนบทของแหล่งทอเกี่ยววิถีชนบทที่ได้รับรางวัลเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

5. ทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบงานวิจัยทางการทอเกี่ยวที่เกี่ยวข้องที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการทอเกี่ยววิถีชนบทที่ผ่านมา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

เมษ์ธาวิณ พลโยธี สุชาติณี หนูเนียม และสุวิชาติดา สุกุลวานิชเจริญ (2565) ศึกษา *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเขื่องคน จังหวัดเลย* พบว่าชุมชนมีศักยภาพที่โดดเด่นด้านสิ่งดึงดูดใจ เช่น มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งเดียวในภาคอีสาน อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนาที่ชุมชนควรพัฒนามีหลายองค์ประกอบ เช่น ด้านการบริหารจัดการ ควรพัฒนาการกระจายรายได้ของคนในชุมชน พัฒนาด้านข้อมูลข่าวสารในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมวางแผนการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ของตนเองและชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความร่วมมือในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่งเสริมชุมชนให้มีศักยภาพในการปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว

ชรินดา วิเศษรัตน์ และชนภา นิโครธานนท์ (2564) ศึกษา *การถอดบทเรียนกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง* พบว่า 1) เป็นชุมชนที่มีธรรมชาติแบบภูเขาบริสุทธิ์สวยงาม อากาศเย็นตลอดปี และเป็นแหล่งที่มีใบเหมี้ยงขึ้นอยู่ตามธรรมชาติอย่างสมบูรณ์ ทั้งชาวบ้านส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงบวกและให้ความสนใจในการพัฒนาชุมชนอย่างมาก 2) ภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คนในชุมชน หน่วยงานราชการ และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน มีการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

สุมาวดี จินดาพล (2563) ศึกษา *ถอดบทเรียนสามทศวรรษการบริหารจัดการท่องเที่ยว “บ้านนาต้นจั่น”* พบว่าบ้านนาต้นจั่นมีการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะเวลาทั้งหมด 34 ปี แบ่งได้เป็น 4 ช่วง ได้แก่ ช่วงตั้งตัว (พ.ศ. 2527-2536) ช่วงสร้างอัตลักษณ์ (พ.ศ. 2537-2549) ช่วงเปิดตัวสู่สังคม (พ.ศ. 2550-2559) และช่วงชุมชน นวัตกรรม (พ.ศ. 2560-ปัจจุบัน) โดยแต่ละช่วงมีปัจจัยด้านส่งเสริมทรัพยากรต่างกัน ได้แก่ การก่อตั้งโครงสร้างการบริหารชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น การได้งบประมาณพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานรัฐและเอกชน และการได้รับการยอมรับสรรเสริญเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระบบองค์กร รวมถึงการสัมมนาปฏิบัติการโดยการดูงานในต่างประเทศ

6. ผลการวิจัย

6.1 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทที่ได้รับรางวัลผ่านมุมมองชุมชนท้องถิ่น

ผลการค้นหา รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลความรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับชุมชนจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและการสัมภาษณ์กลุ่มพบแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทที่ได้รับรางวัล ดังนี้

6.1.1 หมู่บ้านโฮมสเตย์บ้านท่าขันทอง จังหวัดเชียงราย รางวัลสุดยอดหมู่บ้านท่องเที่ยวชนบท และรางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวโฮมสเตย์ยอดเยี่ยม

หมู่บ้านโฮมสเตย์บ้านท่าขันทองเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีการปลูกข้าว ก่อตั้งเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 ปัจจุบันมีสมาชิก 40 ราย ทั้งนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์เกิดจากความร่วมมือของชุมชนบนฐานแนวคิด “มีส่วนร่วม สัมผัสตรง ลงมือทำ” 5 ด้าน ดังนี้ 1) การสืบทอดภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรม โดยอิงเสน่ห์ความเป็นชุมชนที่มีการหลอมรวมระหว่างวัฒนธรรมอีสานอันเนื่องจากการอพยพมาตั้งรกรากในพื้นที่นี้มาอย่างช้านานของคนอีสานหลายจังหวัดกับวัฒนธรรมล้านนาที่มีประวัติศาสตร์ของความเป็นนครโบราณสุวรรณโคมคำ จนกลายเป็นวัฒนธรรมอีสานล้านนาที่ยังคงสืบทอดเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบของ “ชุมชนท่องเที่ยวโฮมสเตย์” 2) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นจากกติกาการดำเนินงานของกลุ่มโฮมสเตย์บ้านท่าขันทอง เช่น การจัดบ้านต้องให้เข้ากับสภาพแวดล้อม การคัดแยกขยะ ใช้ผ้าเช็ดมือแทนกระดาษทิชชู และใช้น้ำคนโท (เครื่องปั้นดินเผา) แทนขวดน้ำพลาสติก เป็นต้น 3) การสร้างรายได้เสริม การบริการโฮมสเตย์ถือเป็นรายได้เสริมที่เพิ่มขึ้นจากอาชีพใหม่จากการสร้างสรรค์บริการของกลุ่มที่ต่างไปจากอาชีพหลักของความเป็นเกษตรกรรมที่มีรายได้ตามรอบฤดูกาลและมีประสบการณ์ด้านราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ 4) การสร้างความภาคภูมิใจในวิถีชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือของสมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยวโฮมสเตย์และชาวบ้านในการพัฒนาการท่องเที่ยวจนได้รับรางวัลทั้งในระดับชาติและนานาชาติโดยเฉพาะรางวัลสุดยอดโฮมสเตย์ไทย 5) การพัฒนาศักยภาพและทักษะความรู้ของคนในชุมชนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ

6.1.2 ชุมชนตลาดโรงพักเก่าสรรพยา จังหวัดชัยนาท รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบยอดเยี่ยม

ชุมชนตลาดโรงพักเก่าสรรพยาเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีทุนทางวัฒนธรรมหลากหลายและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาและการทำตาลโตนด พบการพัฒนาการท่องเที่ยวจากการขับเคลื่อนของเครือข่ายความร่วมมือที่สำคัญ ได้แก่ 1) เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน 2) เครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานพัฒนาและหน่วยงานสนับสนุนการพัฒนาทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีเทศบาลตำบลสรรพยาเป็นพี่เลี้ยงและเป็นหน่วยงานกลางในการประสานความร่วมมือและขับเคลื่อนการวางแผนการดำเนินงานการท่องเที่ยวของชุมชนระหว่าง 2 เครือข่ายดังกล่าวบนฐานแนวคิด “แหล่งท่องเที่ยวสีเขียวอย่างยั่งยืน” 5 ด้าน ดังนี้ 1) การสืบทอดภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมที่นำเสนอเรื่องราวภูมิปัญญาและวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายสู่สายตานักท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวตลาดถนนคนเดินวิถีชุมชนคนสาปยา “ตลาดกรีนดีไนท์มาเกิด” และเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงของดีในตลาดกับชุมชน 2) การสร้างรายได้เสริมเนื่องจากเมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนเป็นการช่วยสร้างเศรษฐกิจให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น สะท้อนให้เห็นจากรายได้จากการท่องเที่ยวที่ส่งสู่ชุมชนโดยตรงกว่าสามล้านบาท 3) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการนำแนวคิด “แหล่งท่องเที่ยวสีเขียว” มาเป็นแนวทางหลักในการจัดตลาดถนนคนเดินวิถีชุมชนคนสาปยา “ตลาดกรีนดี: Green Market” โดยกำหนดใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพแทนการใช้โฟมและพลาสติกตั้งแต่ พ.ศ. 2561 เป็นต้นมา 4) การสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่ทำให้ทราบถึงอัตลักษณ์โดดเด่นของความเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ในการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และ 5) การพัฒนาศักยภาพและทักษะความรู้ของคนในชุมชนในการนำเรื่องราว/เรื่องเล่าของชุมชนมาออกแบบและพัฒนาเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ เช่น การนำชายหลังคาของ

โรงพักเก่าสรรพยามาออกมาเป็นลวดลายบนผ้าบาติกและการนำเศษผ้าที่เหลือจากการทำผ้าบาติกมาทำเป็นของที่ระลึก เช่น การทำพวงมโหตรซึ่งเป็นเครื่องห้อยที่มีรูปทรงสวยงามและการทำพวงกุญแจ เป็นต้น

6.1.3 ชุมชนบ้านหนองสำน จังหวัดสกลนคร รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรยอดเยี่ยม

การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองสำนปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 33 คน พบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการริเริ่ม บุกเบิก และผลักดันกันเองของคนในชุมชนระหว่างกลุ่มคนรุ่นใหม่กับกลุ่มผู้อาวุโสของชุมชนบนฐานแนวคิด “ผลิตผล เพื่อเติบโต” 5 ด้าน ดังนี้ 1) การสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเป็นการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่ระหว่างกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีทักษะประสบการณ์ของตนเองด้านออกแบบดีไซน์มาผสมผสานความรู้ร่วมกับทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มผู้อาวุโสทั้งในด้านงานหัตถกรรมผ้าย้อมคราม อาหารพื้นถิ่น และวิถีชีวิตเกษตรกรรม มาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเพื่อมุ่งดึงนักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้และสัมผัสประสบการณ์จริงของวัฒนธรรมอีสาน 2) การสร้างรายได้เสริม การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองสำนไม่ได้มีรูปแบบการท่องเที่ยวเต็มรูปแบบเหมือนชุมชนท่องเที่ยวอื่นๆ แต่เป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยให้คนในชุมชนมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นในวันเสาร์-อาทิตย์จากอาชีพหลักในการเป็นเกษตรกร 3) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จุดเด่นของชุมชนมีการออกแบบผลิตภัณฑ์จากขยะสิ่งทอของชุมชนท้องถิ่นจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สะท้อนความเป็นชุมชนของตนเองแตกต่างจากที่อื่น 4) การสร้างความภาคภูมิใจในวิถีชุมชนโดยการออกแบบระบบและเงื่อนไขการดำเนินงานท่องเที่ยวที่สามารถปรับเปลี่ยนความคิดระหว่างคน 2 กลุ่มในชุมชนคือ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความคิดแบบประนีประนอมโอนอ่อนผ่อนตามกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดแบบเป็นหลักการและเป็นระบบให้สามารถร่วมกันดำเนินงานท่องเที่ยวให้เกิดคุณภาพ อยู่รอดและเกิดความยั่งยืนมาถึงปัจจุบัน และ 5) การพัฒนาศักยภาพและทักษะความรู้ของคนในชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ขาดความรู้เรื่อง การท่องเที่ยวและเห็นว่าชุมชนไม่มีทรัพยากรที่มีศักยภาพในการเป็นองค์ประกอบของการท่องเที่ยวจึงมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเข้าร่วมอบรมทักษะความรู้ด้านการท่องเที่ยวกับหน่วยงานต่างๆ และเมื่อเกิดความผิดพลาดชุมชนจะร่วมกันวิเคราะห์ค้นหาสาเหตุและแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดคุณภาพต่อเนื่องและยั่งยืน

6.1.4 ชุมชนตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยวสำหรับจัดกิจกรรม

ทีมบิวตี้/เอาท์ติ้ง กลุ่มตลาดองค์กรยอดเยี่ยม

ชุมชนตะเคียนเตี้ยตั้งอยู่ไม่ไกลเมืองพัทยา ในอดีตเป็นชุมชนเกษตรกรรมและเป็นแหล่งปลูกมะพร้าวชั้นดี ปัจจุบันถูกหมู่บ้านจัดสรร โรงงานอุตสาหกรรมครอบครองพื้นที่ไปจนเหลือเป็นชุมชนเล็กๆ ที่ยืนหยัดต่อสู้กับระบบทุนนิยมเพื่อรักษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวสวนมะพร้าว พบว่าการท่องเที่ยวของชุมชนพัฒนามาจากชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตะเคียนเตี้ย โดยการสนับสนุนขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2555 และปัจจุบันจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวตะเคียนเตี้ยเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2565 บนฐานแนวคิด “ทำให้ดี ทำให้เด่น ทำให้ดัง” 5 ด้าน ดังนี้ 1) การสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่มุ่งออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์เด่นของพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และปฏิบัติจริง โดยการสอนงานหัตถกรรมพื้นบ้านให้นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรม เช่น การพับดอกไม้ใบเตย การทำของเล่นจากทางมะพร้าว และการทำพวงมโหตร (เครื่องแขวนที่ใช้ตกแต่งวัดและบ้านเรือนในเทศกาลหรืองานมงคลซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น) 2) การสร้าง

รายได้เสริม ชุมชนมุ่งเน้นการทำท่องเที่ยวเพื่อสร้างงานให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพหลักคือการทำเกษตรกรรมสวนมะพร้าวและอื่น ๆ ซึ่งไม่สามารถเก็บผลผลิตได้ตลอดทั้งปี 3) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวสีเขียวซึ่งจะเห็นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การปั่นจักรยานในสวนมะพร้าว การใช้ภาชนะบรรจุอาหารที่ทำจากวัสดุธรรมชาติและนำกลับมาใช้ใหม่สำหรับจัดสำหรับอาหารต้อนรับนักท่องเที่ยว การใช้หลอดจากก้านมะละกอสำหรับให้นักท่องเที่ยวดื่มน้ำมะพร้าวจากผลสดในสวน เป็นต้น แนวทางดังกล่าวเป็นที่ประทับใจนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 4) การสร้างความภูมิใจในวิถีชุมชนที่สามารถพัฒนาต่อยอดการท่องเที่ยวสู่การเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมในการเชื่อมโยงกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวและกลุ่มทำงานเพื่อสังคมเพื่อมุ่งเน้นการสร้างอาชีพ เสริมรายได้ ลดรายจ่าย นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิต “กินดีอยู่ดี” ของกลุ่มคนว่างงาน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มเด็กและเยาวชน 5) การพัฒนาศักยภาพและทักษะความรู้ของคนในชุมชน สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนตะเคียนเตี้ยไม่ได้หยุดการพัฒนาตนเองเพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยได้มีการเข้าร่วมอบรมทักษะความรู้ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวชุมชน การพัฒนาปรับปรุงเมนูอาหารพื้นถิ่นตามหลักการสุขาภิบาลอาหาร การจัดสำรับเมนูอาหาร และแนวทางการจัดกิจกรรมที่มเอาร์ทิ่ง เป็นต้น ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวภายนอกอย่างสม่ำเสมอ

6.1.5 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหาดส้มแป้น จังหวัดระนอง รางวัลสาขาหมู่บ้านท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์ยอดเยี่ยม

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหาดส้มแป้นคือส่วนหนึ่งของความพยายามร่วมกันของคนในชุมชนกับหน่วยงานภายนอกในการสืบสานภูมิปัญญาการร่อนแร่ซึ่งเป็นวิถีการประกอบอาชีพดั้งเดิมของชุมชนที่สืบทอดจากอดีตให้เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน และสานสิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันให้พร้อมที่จะงอกงามต่อไปในอนาคต บนฐานแนวคิด “รักชุมชน รักอาชีพ รักในสิ่งที่ทำ” ที่สำคัญ 5 ด้าน ดังนี้ 1) การสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการร่อนแร่โดยมีวิธีคิดที่จะนำนักท่องเที่ยวภายนอกมากระตุ้นสำนึกของคนในชุมชนทั้งกลุ่มเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชน 2) การสร้างรายได้เสริม การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหาดส้มแป้นไม่ได้มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเพื่อหารายได้หลัก แต่เป็นการทำให้เป็นอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนและกระจายรายได้ไปยังชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง โดยตลอดระยะเวลากว่า 10 ปี เริ่มต้นการทำท่องเที่ยวจากการรวมกลุ่มแบบหลวมๆ จนต่อยอดสู่การพัฒนาจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาการร่อนแร่ที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน เช่น อ่างเก็บน้ำหาดส้มแป้น วัดหาดส้มแป้น และระนองแคนยอน (บึงน้ำขนาดใหญ่อยู่บนยอดเขาที่เกิดจากการทำเหมืองแร่ในอดีต) เป็นต้น ส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นจากอาชีพหลักจากการร่อนแร่และการทำสวนผลไม้ซึ่งจะมีรายได้ตามรอบฤดูกาล 3) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนส่งผลให้ชุมชนต้องอนุรักษ์ทรัพยากรไว้เพื่อเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลอดจนอธิบายตัวตน อัตลักษณ์ และพื้นที่พิเศษที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการร่อนแร่ 4) การสร้างความภูมิใจในวิถีชุมชน การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหาดส้มแป้นแตกต่างจากการขายบริการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวอื่น เป็นการแสดงออกถึงความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนวิถีแร่ที่สืบทอดจากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย มีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามเป็นแบบฉบับตลอดจนวิถีชีวิตชนบทที่ยังคงไว้ซึ่งความงดงามเปี่ยมน้ำใจผ่านบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรไมตรีระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน 5) การพัฒนาศักยภาพและทักษะความรู้ของคนในชุมชน อันเกิดจากกระบวนการวิจัยในการร่วมกันสืบค้นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาการร่อนแร่ผ่านการสนับสนุนช่วยเหลือของสำนักงานกองทุนสนับสนุน

การวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นขณะนั้น โดยใช้กระบวนการวิจัยในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการเยี่ยมบ้านมาเป็นเครื่องมือที่สร้างให้เกิดพื้นที่การพูดคุย เกิดความร่วมมือ บริจาคเครื่องมืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่ในอดีต จนต่อยอดสู่การพัฒนาจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาการร่อนแร่ในการถ่ายทอดเรื่องราววิถีแร่สู่นักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

จากภูมิหลังการทำงานด้านการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทของชุมชนทั้ง 5 แห่ง สามารถวิเคราะห์และสรุปได้เป็น 5 แนวคิดสำคัญ คือ 1) การท่องเที่ยวเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรม 2) การท่องเที่ยวเพื่อการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน 3) การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) การท่องเที่ยวเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวิถีชุมชนจากการมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก 5) การท่องเที่ยวเพื่อช่วยพัฒนาศักยภาพและทักษะความรู้ของคนในชุมชนทั้งกลุ่มเด็ก เยาวชน และกลุ่มผู้ใหญ่ ขณะที่ภูมิหลังการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทวิเคราะห์สรุปได้เป็น 2 ประเด็น คือ 1) เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนและพลังความร่วมมือของชุมชน และ 2) เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนและพึงพิงหน่วยงานภาครัฐ แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1

การวิเคราะห์แนวคิดและบริบทของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบท

ชุมชน/แหล่งท่องเที่ยว วิถีชนบท	แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบท					ภูมิหลังการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบท	
	สืบทอดภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรม	สร้างรายได้เสริม	อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	สร้างความภาคภูมิใจในวิถีชุมชน	พัฒนาศักยภาพและทักษะความรู้ของคนในชุมชน	เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนและพลังความร่วมมือของชุมชนเป็นหลัก	เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนและพึงพิงหน่วยงานภาครัฐ
หมู่บ้านโฮมสเตย์บ้านท่าซันทอง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
ชุมชนตลาดโรงพักเก่าสรรพยา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ชุมชนบ้านหนองसान	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
ชุมชนตะเคียนเตี้ย	✓	✓	✓	✓	✓		✓
กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหาดส้มแป้น	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

จากตารางจะเห็นได้ชัดว่ามีความแตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่ แต่หากสังเคราะห์ออกมาจะพบได้ว่าแม้จะมีแนวคิดการพัฒนาที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นแนวคิด “มีส่วนร่วม สัมผัสตรง ลงมือทำ” “แหล่งท่องเที่ยวสีเขียวอย่างยั่งยืน” “ผิตพลาด เพื่อเติบโต” “ทำให้ดี ทำให้เด่น ทำให้ดัง” และ “รักชุมชน รักอาชีพ รักในสิ่งที่ทำ” แต่ทั้ง 5 แหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทมีแกนหลักของการพัฒนาหลัก 5 ด้านเหมือนกัน

6.2 ถอดบทเรียนความสำเร็จการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับรางวัลผ่านมุมมองท้องถิ่น

จากการสังเคราะห์และถอดองค์ความรู้ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล 25 คน พบบทเรียนความสำเร็จการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับรางวัลในมุมมองของชุมชนท้องถิ่นสามารถสรุปและวิเคราะห์ใน 5 ประเด็นสำคัญ

6.2.1 บทบาทของผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 5 แห่งเป็นผู้ที่ดำรงชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสมาชิกในชุมชนไว้เนื้อเชื่อใจ เคารพและศรัทธาในการนำพาชุมชนไปสู่เป้าหมายต่าง ๆ ตามที่สมาชิกในชุมชนเห็นพ้องร่วมกัน พบว่าคุณลักษณะของผู้นำที่มีส่วนผลักดันให้การดำเนินการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จซึ่งได้รับการยืนยันจากกลุ่มประชากรที่ศึกษา ดังนี้ 1) มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาและความต้องการของชุมชน 2) มีความสามารถในการจัดการให้เกิดการรวมกลุ่มและริเริ่มกิจกรรมที่ทำให้เกิดการพัฒนาความร่วมมือกันของชุมชน 3) มีคุณธรรม มีน้ำใจ และเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน 4) มีความสามารถในการประสานต่อเรื่องต่าง ๆ ได้ 5) มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจมั่นคง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และ 6) มีมนุษยสัมพันธ์ดีสามารถติดต่อประสานกับคนได้ทุกระดับ ดังตัวอย่าง *บทบาทผู้นำของชุมชนตะเคียนเตี้ย* ที่ทำการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง มีความเป็นธรรมในการแบ่งรายได้ ซึ่งผู้นำในที่นี้ไม่ใช่ผู้นำอย่างเป็นทางการ แต่เป็นผู้นำตามธรรมชาติซึ่งต้องอาศัยเวลาที่จะทำให้คนในชุมชนยอมรับ *ผู้นำและคณะกรรมการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนตลาดโรงพักเก่าสรรพยา* ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการเกษียณอายุและไม่ได้มีผลประโยชน์ แต่พยายามทำการท่องเที่ยวตรงนี้ให้ประสบความสำเร็จโดยไม่มีผลตอบแทนหรือรายได้ส่วนบุคคล มีแต่รายได้เข้าส่วนกลางเพื่อนำไปพัฒนาชุมชน *ผู้นำชุมชนหมู่บ้านโฮมสเตย์บ้านท่าขันทอง* นำแนวคิด “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาเป็นแนวทางหลักเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน เป็นต้น

6.2.2 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

การดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนทั้ง 5 แห่งมุ่งเน้นให้คนในชุมชนเป็น “ศูนย์กลาง” โดยการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทั้งที่เป็นสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและไม่เป็นสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันแก้ไขปัญหา ผ่านการเข้าร่วมประชุมระดมสมองในการพัฒนาการท่องเที่ยวและการวางบทบาทของทีมงานภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมที่ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นกันเอง ทั้งนี้พบว่าลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จคือ มีความใกล้ชิดเป็นเครือญาติหรือเป็นเพื่อนบ้านมาแต่ดั้งเดิม ดังตัวอย่าง *กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดโรงพักเก่าสรรพยา* ที่เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาและฟื้นฟูให้เป็นชุมชนท่องเที่ยววิถีชุมชนผ่านการจัดประชุมระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนและหากมีส่วนที่ไม่สามารถตัดสินใจได้ในขณะนั้นจะมีการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และจัดทำเป็นกรณีศึกษาเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การต่อยอดและพัฒนาการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ เช่น การปรับปรุงมาตรฐานสินค้า การออกแบบและพัฒนากิจกรรม *กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มโฮมสเตย์บ้านท่าขันทอง* เน้นการมีส่วนร่วมในการทำการท่องเที่ยวด้วยความสมัครใจและการบริหารจัดการ ไม่ได้เป็นรูปแบบการบังคับบัญชา *กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตะเคียนเตี้ย* มุ่งเน้นความสำคัญของการทำงานเป็นทีม

เนื่องจากการทำท่องเที่ยวไม่สามารถทำคนเดียวได้ ดังนั้นจึงต้องมีการพูดคุยปรึกษาหารือร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มท่องเที่ยวซึ่งมีมากกว่า 50 คน และเมื่อทำงานร่วมกันบ่อยครั้งก็จะเกิดความสามัคคี **กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวบ้านหาดส้มแป้น** จากเดิมเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาการร่อนแร่ ศูนย์เซรามิก เป็นต้น เพื่อให้เกิดพลังความร่วมมือในการดำเนินงานการท่องเที่ยวรวมทั้งสามารถต่อรองกับองค์กรภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งมีการกำหนดให้นักท่องเที่ยวเขียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อดีและข้อเสียเพื่อนำเข้าประชุมหารือร่วมกันในการแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวคุณภาพทุกวันที่ 10 ของทุกเดือน

6.2.3 อัตลักษณ์เด่นของพื้นที่

พบอัตลักษณ์เด่นของพื้นที่ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวในการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 5 แห่ง ดังนี้ **1) หมู่บ้านโฮมสเตย์บ้านท่าขันทอง** พบอัตลักษณ์เด่นของพื้นที่ในความเป็นชุมชน 2 วัฒนธรรมอีสาน-ล้านนา ที่นำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวใน 3 รูปแบบ คือ 1.1) การท่องเที่ยวบนฐานทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เช่น บ้านทอผ้าลายตาหม่อง บ้านข้าวกล้อง ล่องเรือคูดูพระอาทิตย์ตกดิน ลานหมูบั้งตาบั้ง และบ้านเซฟเขียว เป็นต้น 1.2) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาดูงานของหน่วยงานต่างๆ เนื่องจากชุมชนได้รับรางวัลจำนวนมาก โดยเฉพาะรางวัลทางด้านโฮมสเตย์ทั้งระดับประเทศและระดับนานาชาติ 1.3) การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตผ่านบ้านพักโฮมสเตย์ที่มุ่งเน้นวัฒนธรรมการต้อนรับที่อบอุ่นภายใต้แนวคิด “นักท่องเที่ยวเหมือนญาติพี่น้อง ไม่ใช่ลูกค้า” **2) ชุมชนตลาดโรงพักเก่าสรรพยา** พบอัตลักษณ์ของพื้นที่ด้านประวัติศาสตร์การเป็นพื้นที่เสด็จประพาสต้นของรัชกาลที่ 5 และสถาปัตยกรรมเก่าแก่กว่า 115 ปีของโรงพักเก่าสรรพยาที่นำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว 2 รูปแบบ คือ 2.1) การท่องเที่ยวตลาดย้อนยุคถนนคนเดิน “ตลาดกรีนดี: Green Market” 2.2) การท่องเที่ยวเชื่อมโยงของดีในตลาดสู่การตามหาวิถีชีวิตที่นำเรียนรู้ของคนในพื้นที่ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ถูกออกแบบเป็นจุดฐานการเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนโดยการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การทำน้ำตาลโตนด การทำขนมพื้นถิ่น การเก็บไข่เปิดไล่ทุ่ง การทำผ้ามัดย้อม การทำผ้าบาติก เป็นต้น **3) ชุมชนบ้านหนองสำน** พบอัตลักษณ์ของความเป็นพื้นที่ภูมิปัญญาผ้าทอย้อมครามที่นำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว ดังตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว เช่น 1) การท่องเที่ยวเรียนรู้งานผ้าหรืองานคราฟต์ โดยการนำนักท่องเที่ยวไปเรียนรู้ตั้งแต่การเก็บคราม และการย้อมสีธรรมชาติ เป็นต้น 2) การท่องเที่ยวสัมผัสประสบการณ์วิถีถิ่นทั้งในเรื่องวัฒนธรรมอาหารพื้นถิ่น และวิถีชีวิตการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม **4) ชุมชนตะเคียนเตี้ย** พบอัตลักษณ์ของความเป็นพื้นที่วิถีเกษตรกรรมมะพร้าวที่นำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 4.1) การเก็บฝักหรือพีชสมุนไพรปลอดสารพิษมาทำเมนูอาหารพื้นถิ่นที่ขึ้นชื่อและเป็นของดีชุมชน เช่น แกงไก่กะลา กาแฟมะพร้าว เป็นต้น 4.2) การทำงานหัตถกรรมที่มุ่งเน้นงานหัตถกรรมที่ทำไม่นานและไม่ยากเกินไป เช่น การทำพวงมโหตรหอมย้อมมะพร้าว การทำผ้ามัดย้อม และการทำสบู่ น้ำมันมะพร้าว เป็นต้น 4.3) การทำกิจกรรมภายในพื้นที่สวนมะพร้าว เช่น การดิสคอล์ฟในสวนมะพร้าว การปั่นจักรยานในสวนมะพร้าว เป็นต้น **5) กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหาดส้มแป้น** พบอัตลักษณ์ของพื้นที่ในความเป็นวิถีภูมิปัญญาการร่อนแร่ที่นำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวใน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การท่องเที่ยว “วิถีแร่” เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวครึ่งวันเพื่อเรียนรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำเหมืองแร่และร่อนแร่ 2) การท่องเที่ยว “เรียนรู้วิถีแร่ วิถีคน วิถีชุมชน” ซึ่งเป็นโปรแกรมท่องเที่ยวเต็มวันไปตามจุดต่างๆ โดยรถสองแถวท้องถิ่น ได้แก่ กราบนมัสการหลวงพ่อกัลยาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดหาดส้มแป้น ชมวิวทิวทัศน์ที่อ่างเก็บน้ำหาดส้มแป้น ชมระนองแคนยอน ฟังเรื่องเล่าภูมิปัญญาการร่อนแร่ และทดลองฝึกร่อนแร่ ณ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาการร่อนแร่ โรงรับซื้อแร่ และทดลองทำผลิตภัณฑ์เซรามิกที่สามารถเลือกทำแบบง่ายๆ ณ กลุ่มเซรามิกบ้านหาดส้มแป้น

6.2.4 การกำหนดกฎกติกาและมาตรฐานการท่องเที่ยว

การกำหนดกฎกติกาและมาตรฐานการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยความสำเร็จอีกประการหนึ่งที่พบในการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 5 แห่ง ดังนี้ 1) **การกำหนดเกณฑ์การตัดสินใจหลักในการรับนักท่องเที่ยว** อยู่บนฐานแนวคิดและหลักการ 5 ประการ คือ 1.1) นักท่องเที่ยวเหมาะสมหรือไม่ 1.2) เวลาเหมาะสมหรือไม่ 1.3) ชีตความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่และชุมชน 1.4) การไม่ทำให้วิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนต้องปรับเปลี่ยนไป และ 1.5) คนในชุมชนมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม 2) **การศึกษาเกณฑ์มาตรฐานในการดำเนินการท่องเที่ยวชุมชน** เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทตามเกณฑ์มาตรฐานด้านต่างๆ ที่กำหนดไว้ 3) **การกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการอย่างชัดเจน** ได้แก่ 3.1) การบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันวางแผน และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น 3.2) การบริหารในลักษณะการกระจายอำนาจการทำงานไปยังสมาชิกภายในกลุ่มที่ดำเนินการท่องเที่ยวร่วมกันแบบ “ไม่รอคำสั่ง” โดยสมาชิกแต่ละคนจะทำหน้าที่เหมือนผู้ประกอบการรายย่อยอิสระที่มีหน้าที่ตามความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน โดยผู้นำกลุ่มทำหน้าที่ในการกำกับดูแลและติดตามให้เป็นไปตามระบบที่วางไว้เท่านั้น 3.3) การไม่รับนักท่องเที่ยวจากรที่ไม่มี การจองหรือประสานกับชุมชนล่วงหน้า 3.4) นำหลักความยุติธรรมมาเป็นแนวทางหลักในการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ดังนี้ (1) การจ่ายเงินค่าตอบแทนตามความรับผิดชอบในงานที่มากน้อยต่างกัน (2) ไม่มีระบบการหักเงินรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเงินส่วนกลางของชุมชน เพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งจากผลประโยชน์ขัดกันจากเงินกองกลางดังกล่าว

6.2.5 ความอดทนต่ออุปสรรคของชุมชนและการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

ชุมชนท่องเที่ยวทั้ง 5 แห่งมีความอดทนต่อปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการดำเนินการท่องเที่ยวอย่างเป็นตัวเอง ไม่เน้นเรื่องรายได้เกินไป เพราะกังวลเรื่องความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนความขัดแย้งในเรื่องรายได้ที่อาจเกิดความเหลื่อมล้ำมากเกินไป จนสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้เป็นที่รู้จักมีชื่อเสียงไปยังพื้นที่ภายนอกและมีความยั่งยืนจนได้รับรางวัลมากมาย โดยเฉพาะรางวัลสุดยอดหมู่บ้านท่องเที่ยววิถีชนบท ประจำปี พ.ศ. 2563 ดังตัวอย่าง **กลุ่มโฮมสเตย์บ้านท่าขันทอง** ดำเนินการท่องเที่ยวอย่างมีความอดทน ความสามัคคีและความเห็นพ้องร่วมกันของคนในชุมชนที่มุ่งทำการท่องเที่ยวโดยเอาความสุขเป็นตัวตั้งแทนเงิน ดังนั้น “เงิน” จึงไม่ใช่เกณฑ์การตัดสินใจหลักในการรับนักท่องเที่ยว **ชุมชนบ้านหนองสำน** เห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลให้การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จเกิดจากการที่คนในชุมชนมีความอดทน มีความกระตือรือร้น มีความเชื่อในงาน มีใจรักในงานร่วมกัน ให้เกียรติตัวเอง ให้เกียรติเพื่อนร่วมงาน จึงทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดคุณภาพและอยู่รอดได้อย่างยั่งยืน **ชุมชนตะเคียนเตี้ย** คนในชุมชนมีความอดทนและความสามัคคี ตลอดจนมีแนวคิดหลักการในการดำเนินการท่องเที่ยวไปในทิศทางเดียวกัน **ชุมชนตลาดโรงพักเก่าสรรพยา** ใช้ความอดทน

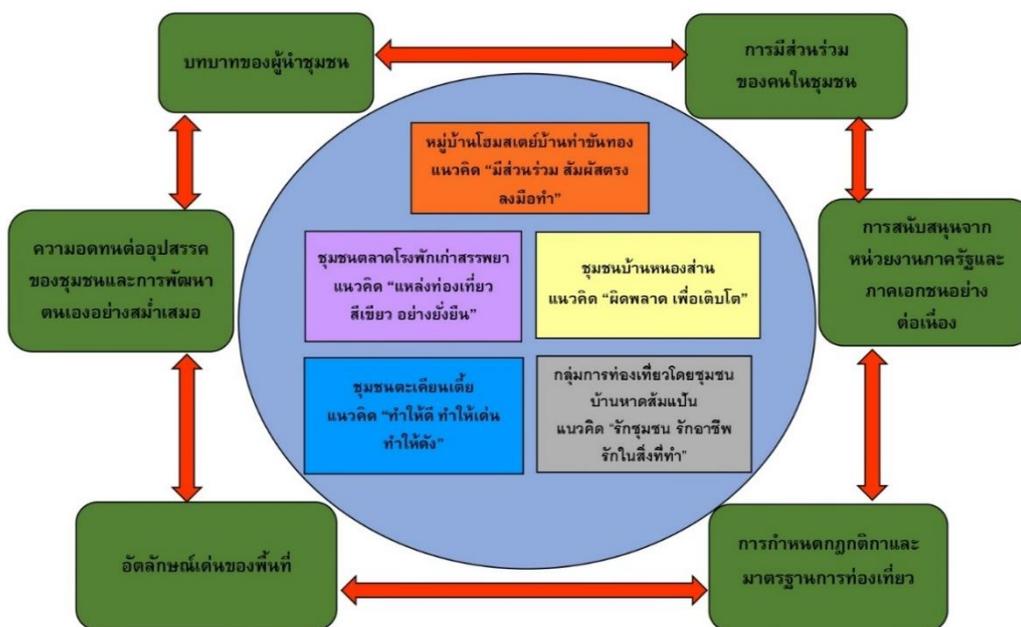
และระยะเวลาในการปรับเปลี่ยนความคิดของคนในชุมชนให้ยอมรับหลักการดำเนินการท่องเที่ยวบนฐานแนวคิดแหล่งท่องเที่ยวสีเขียว เนื่องจากทำให้มีต้นทุนเพิ่มสูงขึ้น และ**กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านหาดส้มแป้น** ใช้ระยะเวลาและความอดทนในการเจรจาและพูดคุยเพื่อประสานประโยชน์ในการกระจายรายได้ไปสู่กลุ่มต่างๆ อย่างเป็นธรรม

นอกจากนี้ชุมชนท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ดังนี้ 1) การจัดทำแบบจำลองธุรกิจการท่องเที่ยว (Business Model Canvas) เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการท่องเที่ยวร่วมกับ การวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment) ให้เกิดสมดุลทั้งในมิติทางเศรษฐกิจและมิติทางสังคมและควรเป็นรูปแบบที่ไม่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนได้ทุกปีเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์ของชุมชน 2) การพัฒนาศักยภาพทางเทคโนโลยีของสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว ให้มีความรู้และความกล้าในการนำเทคโนโลยีการแปลภาษามาใช้สื่อสารกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ทันทีโดยไม่ต้องใช้ล่าม เช่น ปรากฏชุมชนบ้านหนองสำนใช้เทคโนโลยีการแปลภาษามาอธิบายกระบวนการและขั้นตอนการทำผ้าย้อมครามจนเสร็จสิ้นกระบวนการ 3) การสนับสนุนให้ผู้นำและสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเข้าร่วมอบรมเพื่อพัฒนาทักษะความรู้ด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอและนำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดสู่กลุ่มสมาชิกเพื่อให้ทุกคนในกลุ่มได้รับความรู้ความเข้าใจในระดับเดียวกันและเท่าเทียมกัน

6.2.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการทำการท่องเที่ยวจนประสบความสำเร็จคือการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่องในการเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงดำเนินงานภายใต้กระบวนการลงพื้นที่และลงมือปฏิบัติจริงร่วมกับชุมชน เพื่อให้ได้ผลงานที่ทำเพื่อชุมชนออกมาอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งและยืนได้ด้วยตนเอง ดังตัวอย่างเช่น **ชุมชนตะเคียนเตี้ย** ได้รับการสนับสนุนและพัฒนากลุ่มท่องเที่ยวจากหน่วยงานพัฒนาด้านการท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและเอกชนตั้งแต่เริ่มต้นการค้นหาลักษณะเด่นของชุมชน สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ลอกเลียนแหล่งท่องเที่ยวอื่น และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก เช่นเดียวกับ **ชุมชนตลาดโรงพักเก่าสรรพยา** มีหน่วยงานของรัฐที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน คือ เทศบาลตำบลสรรพยา ที่ได้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงให้ตั้งแต่แรกโดยมุ่งให้ความสำคัญกับการที่ชุมชนได้รับองค์ความรู้ใหม่ ๆ จึงได้มีการเชิญชวนที่ปรึกษาจากหลากหลายด้าน เช่น ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการสื่อความหมายในชุมชน เป็นต้น **ชุมชนท่องเที่ยวบ้านหาดส้มแป้น** ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัดในการจัดงานเทศกาลวิถีแร่เป็นประจำทุกปี **กลุ่มโฮมย์สเตย์บ้านท่าขันทอง** ได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวอย่างเป็นตัวของตัวเอง ไม่ไปลอกเลียนแบบชุมชนอื่นจนทำให้ชุมชนได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่างๆ มากมาย ขณะที่ **ชุมชนบ้านหนองสำน** เป็นการท่องเที่ยวที่ถึงแม้จะเกิดขึ้นด้วยชุมชนเองแต่ชุมชนก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด

จากการถอดบทเรียนความสำเร็จการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับรางวัลผ่านมุมมองท้องถิ่น ผู้วิจัยได้โมเดลการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบท ดังภาพ

ภาพที่ 1. โมเดลการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับรางวัลผ่านมุมมองชุมชนท้องถิ่น

7. อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

7.1 อภิปรายผล

งานวิจัยนี้เป็นการถอดบทเรียนแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับรางวัลผ่านมุมมองชุมชนท้องถิ่น จากผลการวิจัยดังกล่าวสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1) แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทสามารถจัดกลุ่มแนวคิดตามบริบทของชุมชนได้เป็น 5 แนวคิดที่สำคัญ คือ 1) การท่องเที่ยวเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรม 2) การท่องเที่ยวเพื่อการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน 3) การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) การท่องเที่ยวเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวิถีชุมชนจากการมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก 5) การท่องเที่ยวเพื่อช่วยพัฒนาศักยภาพและทักษะความรู้ของคนในชุมชน ทั้งกลุ่มเด็ก เยาวชน และกลุ่มผู้ใหญ่ สอดคล้องกับงานศึกษาของชรินดา วิเศษรัตน์ และชานาภา นิโครธานนท์ (2564, น. 232) ที่วิเคราะห์จุดเริ่มต้นและการเข้าร่วมกันทำการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง เนื่องจากชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวและสภาพพื้นที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยว ประกอบกับชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้มีอาชีพค้าขายไม้ตรี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความพร้อมและยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว จึงเกิดแนวคิดที่จะทำโฮมสเตย์ภายใต้เป้าหมายในการพัฒนาที่มุ่งสู่การที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวของตนเองได้แบบยั่งยืนและดำรงอยู่ได้ตามแนวทางและเป้าหมายที่ชุมชนต้องการ ในงานศึกษาของธนะวิทย์ เพียรดี และวนิดา อ่อนละมัย (2564, น. 34) กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนบ้านเกาะเคียม จังหวัดตรังสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวสีเขียวอย่างมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เริ่มต้นจากการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสีเขียวก่อน จากนั้นจึงจัดทำข้อมูลเพื่อสื่อสารให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติซึ่งเป็นพื้นฐานที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ในงานศึกษาของตรียากานต์ พรหมคำ รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์ ฐานิดา บุญวรโรจน์ และนพรัตน์ รัตนประทุม (2565, น. 33) ได้วิเคราะห์ถึงจุดเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดย

ชุมชนบ้านร่องกล้าอันเนื่องมาจากบริบทของชุมชนที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบกับรัฐมีแนวคิดที่จะทำให้ชุมชนกับรัฐอยู่ร่วมกันได้ จึงนำชุมชนเข้าร่วมอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าร่วมกัน ด้วยการปลูกต้นนางพญาเสือโคร่ง รวมถึงการมีส่วนร่วมของสถาบันการศึกษาในการลงพื้นที่วิจัยและพัฒนาเพื่อการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างรัฐกับคนในชุมชน สามารถแสดงอัตลักษณ์ให้กับพื้นที่ชุมชนซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติจนกระทั่งกลายเป็นทุ่งนางพญาเสือโคร่งที่ใหญ่ที่สุดเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ส่งผลให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้าจนถึงปัจจุบัน

2) บทเรียนความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทในมุมมองของชุมชนท้องถิ่น พบ 6 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) บทบาทของผู้นำชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน 3) อัตลักษณ์เด่นของชุมชนที่นำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว 4) การกำหนดกฎกติกาและมาตรฐานการท่องเที่ยว 5) ความอดทนต่ออุปสรรคของชุมชนและการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ และ 6) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามบทบาทของผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยอันดับต้นๆ ที่ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบทของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 5 แห่งเกิดคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ดังที่จิระพงศ์ เรืองกุล และวิทยานามเสาร์ (2563, น. 60-62) วิเคราะห์สมรรถนะของผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในประเทศไทยมี 7 ประการ ได้แก่ (1) แรงขับในการพัฒนาชุมชน (2) ความไว้วางใจจากคนในชุมชน (3) การมีวิสัยทัศน์ที่เล็งเห็นถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวที่มีต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน (4) ความสามารถทางการบริหาร (5) ทักษะการสื่อสาร (6) ความสามารถทางการตลาด และ (7) ความสามารถในการสร้างเครือข่าย ขณะที่กอบชัย เมฆดี และศศิรินทร์ ศาสตร์สาระ (2565, น. 67) พบว่าคุณลักษณะของผู้นำการท่องเที่ยวอัจฉริยะต้องเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะทั้งกายภาพและคุณลักษณะภายในในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน โดยสังเกตได้จากการที่ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ สามารถสร้างความไว้วางใจและการยอมรับนับถือจากคนในชุมชนได้ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ กิจกรรม และการดำเนินงานต่างๆ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ความไว้วางใจช่วยให้ผู้นำได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดีและยังทำให้การประสานงานตลอดจนการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น

ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนทั้ง 5 แห่งที่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนเป็น “ศูนย์กลาง” เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชนจนประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับการศึกษาของณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป และจิรินทร์ พักประไพ (2565, น. 83) ที่ได้วิเคราะห์ถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา วัดพระธาตุพนมวรวิหาร จังหวัดนครพนม พบว่าการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดพระธาตุพนมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ตอบแทนในการดำเนินการท่องเที่ยว ส่วนงานศึกษาของสุมาวดี จินดาพล (2563, น.192) มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างประสบการณ์ที่ดีร่วมกันของเจ้าบ้านกับแขกมากกว่าเน้นแหล่งท่องเที่ยว เจ้าบ้านทุกคนมองแขกเป็นญาติมาเที่ยวที่บ้านมากกว่าเป็นนักท่องเที่ยว จึงมีความเอาใจใส่แบบเป็นกันเอง

ด้านอัตลักษณ์เด่นของพื้นที่เป็นส่วนสำคัญในการนำมาพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 5 แห่งจนประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับงานศึกษาของโกมล จันทวงษ์ (2565, น. 396) ที่ได้วิเคราะห์แนวทางการนำอัตลักษณ์เด่นของพื้นที่มาพัฒนาการท่องเที่ยวจนประสบความสำเร็จใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านประวัติศาสตร์และบริบทพื้นที่ควรมีการชำระประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อนำมาพัฒนาเป็นตำนานเรื่องเล่า (Story)

2) ด้านสถานที่แหล่งท่องเที่ยว ควรพัฒนาต่อยอดแหล่งท่องเที่ยวทั้งเชิงอนุรักษ์และเชิงสร้างสรรค์ 3) ด้านความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่ควรนำมาสร้างอัตลักษณ์สื่อความหมายเชิงคุณค่าและความเป็นชุมชนท้องถิ่นแบบใหม่ ขณะที่ชนิดตา โชติช่วง (2565) ได้วิเคราะห์แนวทางการสร้างคุณค่าและมูลค่าของกิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เด่นของพื้นที่ เช่น ประเพณี วัฒนธรรม อาหาร ความเชื่อ และศิลปหัตถกรรม เป็นต้น เป็น 4 เส้นทาง ได้แก่ 1) เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนวิถีชาติพันธุ์ไทยเบิ้ง 2) เส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมปลาและอาหาร 3) เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และอาหารท้องถิ่น 4) เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนา ไหว้พระขอพระ 9 วัด งานศึกษาของสุมาวดี จินดาพล (2563, น. 191-192) ได้สรุปตัวชี้วัดความสำเร็จของการท่องเที่ยวประการหนึ่งคือการปรับแก้คุณค่าในการพัฒนาองค์กรตามสถานการณ์ซึ่งจะทำให้องค์กรมีทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจน บ้านนาต้นจันทน์มีแก่นคุณค่าระยะยาวคือ ชุมชนมีอาชีพสร้างรายได้ให้คนรุ่นหลังโดยเน้นการรักษาสืบทอดและสื่อสารคุณค่าอัตลักษณ์ของชุมชน งานศึกษาของภณสิทธิ์ อ้นยะ (2563, น. 51) ได้สรุปความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดเด่น เป็นสิ่งดึงดูดและเชิญชวนนักท่องเที่ยวมากขึ้น ควรเป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมมากขึ้นในการท่องเที่ยวซึ่งเป็นการสร้างประสบการณ์และความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดคุณค่าที่ได้รับจากประสบการณ์ แบ่งคุณค่าเป็น 5 ประเภท คือ คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย คุณค่าด้านสังคม คุณค่าทางอารมณ์ คุณค่าทางความรู้ความคิด และคุณค่าภายใต้สถานการณ์ (Sheth, Newman, & Gross, 1991) แนวคิดเกี่ยวกับประเภทของประสบการณ์ 4 ประเภท ประสบการณ์เชิงการเรียนรู้ ประสบการณ์ที่หลีกเลี่ยงชีวิตประจำวัน ประสบการณ์ที่สนุกสนานบันเทิง และประสบการณ์เชิงสุนทรีย์ (Pine & Gilmore, 1998) แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของประสบการณ์จำแนกเป็น 2 ระดับ คือ ประสบการณ์ธรรมดาที่แตกต่าง (Komppular, 2011)

ด้านการกำหนดกฎกติกาและมาตรฐานการท่องเที่ยวก็เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกันที่นำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชุมชน ทั้งนี้ในงานศึกษาของภณสิทธิ์ อ้นยะ (2563, น. 45) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบของปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวพบ 7 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) การวางแผนผู้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยว 2) การบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการด้านความสามารถในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 4) การบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ 5) การบริหารจัดการให้เกิดคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว 6) การจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว และ 7) การบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เช่นเดียวกับงานศึกษาของเสาวรณีย์ เสากะสิยว ศรีปริญญา รูปกระจ่าง และเสาวภาคย์ กระจ่างยุทธ (2565, น. 276-277) ได้วิเคราะห์ถึงความสำเร็จของการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มเสน่ห์วิถีชุมชน จังหวัดปทุมธานี พบว่าการบริหารจัดการประกอบด้วย การต่อยอด การเพิ่มมูลค่า การสร้างกระแสการท่องเที่ยว ทั้งนี้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวต้องมีรูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสมภายใต้สภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้นๆ โกมล จันทวงษ์ (2565, น. 401) กล่าวถึงการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จในรูปแบบของเวทีสภาองค์กรประชาธิปไตยในวิถีชุมชนว่าควรสร้างโอกาสให้ทุกครัวเรือนเข้าถึงการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนในมิติต่างๆ ควรสร้างวิสัยทัศน์ร่วม ภายใต้แนวคิด วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และการขับเคลื่อนกระบวนการสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมบูรณาการครบวงจรชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

7.2 ข้อเสนอแนะ

7.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ชุมชนท่องเที่ยวที่กำหนดเป็นพื้นที่ศึกษาและแหล่งท่องเที่ยวอื่นสามารถนำผลการวิจัยมาใช้เป็นข้อมูลในการต่อยอดพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชนบทให้ได้มาตรฐานที่สูงขึ้นและเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวสามารถนำข้อมูลมาพัฒนาและปรับปรุงยุทธศาสตร์ แผนงานหรือมาตรการต่างๆ เพื่อตอบสนองแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชนบท

7.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากการสนับสนุนโดยหน่วยงานภาครัฐกับชุมชนการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง และต่อยอดการวิจัยโดยการศึกษาคำคิดเห็นของคนในชุมชนผ่านการเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณในประเด็นเพิ่มเติม เช่น ผลกระทบจากการท่องเที่ยว การสนับสนุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวของคนในชุมชน เป็นต้น

รายการอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2559). *แผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: กองแผนงาน กรมการพัฒนาชุมชน.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). *รายงานผลข้อมูลตามตัวชี้วัดตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการท่องเที่ยว: โครงการจัดทำข้อมูลตามตัวชี้วัด ตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2561-2580)*. กรุงเทพฯ: เลเซอร์ปรี้น.
- กอบชัย เมฆดี และศศิรินทร์ ศาสตร์สาระ. (2565). การพัฒนาสมรรถนะผู้นำเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอัจฉริยะ กรณีศึกษาชุมชนท่องเที่ยวในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 7(1), 60-77.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2563ก). *Destinations By Region*. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2565 จาก <https://www.tourismthailand.org/Destinations>.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2563ข). *Thailand Rural Tourism Award 2020: สุดยอดหมู่บ้านท่องเที่ยวชนบท*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- เกสสิณี ตรีพงษ์พันธ์. (2564). การบูรณาการวิศวกรรมสังคมสำหรับการท่องเที่ยววิถีชนบทของไทยสู่ความยั่งยืน. *วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, 4(3), 16-32.
- โกมล จันทวงศ์. (2565). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองผูกเต่า ตำบลศาลาลำดวน อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(47), 395-406.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2562). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. นนทบุรี: ธรรมสาร.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2564). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2564-2565*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

- จิระพงศ์ เรื่องกุน และวิทยา นามเสาร์. (2563). สมรรถนะผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในประเทศไทย. *วารสารวิชาการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 16(2), 43-70.
- ชนิดดา โชติช่วง. (2565). การใช้แนวคิดคติชนสร้างสรรค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนโดยรอบเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์. *ศิลปศาสตร์ปริทัศน์*, 17(1), 29-46.
- ชรินดา วิเศษรัตน์ และชนภาภา นิโครธานนท์. (2564). การถอดบทเรียนกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*, 17(3), 225-241.
- ณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป และจรินทร์ พักประไพ. (2565). แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร จังหวัดนครพนม. *วารสารปริทัศน์*, 35(3), 72-90.
- ตรียากานต์ พรหมคำ, รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์, ฐานิดา บุญวรรณ และนพรัตน์ รัตนประทุม. (2565). พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดวงจรชีวิตพื้นที่ท่องเที่ยวของ Richard W. Butler ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านร่องกล้า อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 16(4), 123-136.
- ธนะวิทย์ เพียรดี และวนิดา อ่อนละมัย. (2564). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนไปสู่แหล่งท่องเที่ยวสีเขียวอย่างมีความรับผิดชอบ: กรณีศึกษาบ้านเกาะเคียม ตำบลกันตังใต้ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 4(1), 24-38.
- บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด. (2565). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการสำรวจพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย ปี 2564. กรุงเทพฯ: กองวิจัยการตลาด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ประภาพรณ อุณอบ. (2552). วิทยาการกระบวนการเงื่อนไขสำคัญของการถอดบทเรียน แบบวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: กรมสุขภาพจิต.
- ปรีชัย ดาวอุดม และเจษฎา เนตะวงศ์. (2562). การถอดบทเรียนชุมชนเพื่อการปฏิรูปกระบวนการจัดการทรัพยากร: พลวัตแห่งการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ตำบลหนองพันจันทร์ อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ภณสิทธิ์ อ้นยะ. (2563). การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี*, 14(2), 45-54.
- เมษธาวิณ พลโยธี, สุธาธิณี หนูเนียม และสุวิชาติ สุกุลวานิชเจริญ. (2565). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา ชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. *วารสารวิชาการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 18(1), 1-25.
- จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2549). เอกสารเผยแพร่เรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวในศตวรรษที่ 21 กองส่งเสริมการท่องเที่ยวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ศรัณย์ บุญประเสริฐ. (2560). ท่องเที่ยวชุมชนบนเส้นทางการเรียนรู้. *วารสารวัฒนธรรม*, 56(4), 4-11.
- ศศิชา หม่อมมลิน. (2562). การท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีสู่ความยั่งยืน. กรุงเทพฯ: หน่วยวิเคราะห์เศรษฐกิจฐานราก ส่วนเศรษฐกิจฐานราก ศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน.
- สำนักงานประมาณของรัฐสภา. (2564). ข้อเสนอแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองเพื่อกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2561). แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ พ.ศ. 2561-2565. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2565 จาก https://secretary.mots.go.th/news_view.php?nid=1481.

- สุนิษา กลิ่นขจร. (2561). *การพัฒนาารูปแบบการจัดการท่องเที่ยววิถีถิ่น วิถีไทยเพื่อสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของเส้นทาง การท่องเที่ยวเมืองร้อยเกาะ (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพื้นฐานทางการศึกษา)*. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- สุมาวลี จินดาพล. (2563). ถอดบทเรียนสามทศวรรษการบริหารจัดการท่องเที่ยว “บ้านนาต้นจั่น”. *วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 11(1), 180-194.
- เสาวรจรรย์ เสากะเลียว, ศรีปริญา ฐูปกระจ่าง และเสาวภาคย์ กระจ่างยุทธ. (2565). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มเสน่ห์วิถีชุมชน จังหวัดปทุมธานี. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(48), 263-282.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549). *กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลงจากยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.
- Choibamroong, T. (2011). A Stakeholder Approach for Sustainable Community-based Rural Tourism Development in Thailand. In E. Laws (Eds.). *Tourism Destination Governance: Practice, Theory and Issues* (pp. 173-186). Oxfordshire: CAB International.
- Komppula, R. (2011). *Customer value based experience design in tourism University of Eastern Finland*. Retrieved November 24, 2020, from <https://matkailu.luc.fi/loader.aspx?id=e6f8bae0-ff62-4425-8a85-891ac5b05207>.
- Pine, B. J. II., & Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the Experience Economy. *Harvard Business Review*, 76(4), 96-105.
- Sheth, J. N., Newman, B. I. & Gross, B. L. (1991). Why We Buy What We Buy: A Theory of Consumption Values. *Journal of Business Research*, 22(2), 159-170.